

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ФІНЛЯНДІ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Постановка проблеми. Модернізаційні процеси в підготовці педагогічних кадрів у зв'язку з інтеграцією вищої школи України в Європейський освітній простір потребують нових підходів до вирішення проблем соціально-професійного становлення, оновлення теоретичних поглядів і практичних дій щодо вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів.

Реалізація інтеграційних напрямів в педагогічній освіті пов'язана з творчим використанням і розвитком позитивного міжнародного досвіду підвищення якості підготовки фахівців, розширенням академічної мобільності студентів і науково-педагогічних кадрів, входженням у міжнародний ринок освітніх послуг, розвитком міжнародної кооперації в галузі фундаментальних і прикладних досліджень. Звідси очевидною стає потреба впровадження елементів зарубіжного досвіду в практику підготовки педагогічних кадрів в Україні.

Звернення до досвіду Фінляндії пояснюється тим, що ця країна має значні успіхи в підготовці та професійному розвитку вчителів. Саме фінськими вченими було введено в міжнародний науковий обіг поняття «підготовка вчителя, яка базується на дослідженні». Ще задовго до Болонських ініціатив у Фінляндії запроваджено ступінь магістра як базовий кваліфікаційний рівень учителів початкової і середньої школи. Успіхи фінської освіти стали очевидними на початку XXI ст., коли в результаті проведення міжнародного оцінювання навчальних досягнень учнів (PISA 2001, 2003, 2006, 2009) було виявлено, що фінські школярі мають найвищі показники, постійно посідаючи перші місця в різних предметних галузях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для української педагогіки розвиток системи педагогічної освіти Фінляндії є малодослідженим явищем. Вивченню окремих проблем фінської освіти присвячені наукової розвідки, зокрема шкільної освіти (В. Бутова, І. Козіна, О. Новікова, О. Першукова, В. Полохало), професійної освіти Фінляндії (К. Корсак, Л. Ляшенко, О. Щербак), підготовки наукових кадрів (В. Луговий, Ж. Таланова).

Постановка завдання. Метою статті є аналіз розвитку системи педагогічної освіти у Фінляндії в кінці XX – на початку XXI ст. та виявлення основних етапів її реформування й модернізації.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна освіта і навчання в Фінляндії бере свої витоки з початку XVIII ст. у двох основних напрямках: вчителі для народної школи навчались в педагогічних коледжах, а вчителі для середньої школи навчались в університетах.

Для підготовки вчителів початкової школи існувала розгалужена мережа педагогічних коледжів. Першим таким навчальним закладом для професійної підготовки вчителів початкової школи був педагогічний коледж Йюваскюля, відкритий у 1863 році. Навчальний план цього навчального закладу був розроблений, виходячи з шведської і німецької моделей навчання, тому особливо помітним був вплив Ж. Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці та А. Дістерверга. Яскравою рисою коледжу був тісний зв'язок теорії з практикою. Фактично педагогічний коледж Йюваскюля був стартом – на основі його моделі було відкрито багато інших педагогічних коледжів [5, с. 85; 17].

Як і в багатьох Європейських країнах, підготовка вчителів середньої школи у Фінляндії закоріненена в «семінаристську традицію». Як свідчить аналіз першоджерел, на початку XIX ст. в університетах Фінляндії практикувались учительські семінарії (*seminarium pedagogicum*), які, незважаючи на коротку тривалість, несистематичність і залежність від наукових інтересів лекторів, були яскравим фрагментом історії педагогічної освіти в цій країні [2, с. 118]. На хвилі учительських семінарій відбулася важлива подія в

історії розвитку фінської вищої освіти – відкриття у 1852 р. у Гельсінському університеті першої професорської педагогічної кафедри (Chair in Education). В обов'язки професора освіти (Professor in education) входило: читання лекцій із методики викладання предмету та здійснення загального керівництва підготовкою майбутніх вчителів-предметників, зокрема їх практичною підготовкою в педагогічній школі університету (training school) [5, с. 85; 12, с. 273].

Упродовж століття діяльність цих закладів дещо розвивалась і змінювалась, проте кардинальної зміни вони зазнали лише в 1970-х рр., коли було проведено реформу педагогічної освіти, за якою підготовку вчителів початкової і середньої школи повністю було перенесено до університетів (Закон про педагогічну освіту – Teacher Education Act 844/1971). Необхідні адміністративні і структурні реформи були проведені в університетах між 1972-1975 рр. Цей процес не був легким, адже педагогічні факультети як новачки у вищій школі мали посісти належне місце в структурі та діяльності університетів [8; 9, с. 115-116].

Оцінюючи цей період, фінські науковці Г. Сімола (H. Simola), О. Ківінен (O. Kivinen), Р. Рінне (R. Rinne) відзначають, що зміни в педагогічній освіті були тісно пов'язані із загальною політикою держави з реформування освіти. 70-і рр. навіть називалися «золотою ерою реформ». Зокрема було проведено три важливі реформи:

- реформа загальноосвітньої школи (1972-1977 рр.), за якою восьмирічна обов'язкова школа й паралельна граматична (середня) школа були замінені сучасною загальноосвітньою школою з 9-річною обов'язковою освітою;

- реформа педагогічної освіти (1973-1979 рр.) стосувалася підготовки вчителів для загальноосвітньої школи. Найбільш радикально реформа вплинула на підготовку вчителів початкових класів (1-6 класи нижчого рівня). Їх підготовка була перенесена з педагогічних коледжів і провінційних семінарій із підготовки вчителів до зовсім нових факультетів освіти в університетах, заснованих у ході реформ;

- загальна реформа навчальних планів, програм та ступенів у вищій освіті (1977-1980 рр.), за якою вперше в університетах Фінляндії було введено академічний ступінь магістра [13, с. 7].

Окремою Постановою Уряду Фінляндії в 1978 р. ступінь магістра став базовим кваліфікаційним рівнем як для вчителів початкової, так і для вчителів середньої школи. Окрім цього, в постанові були прописані можливості доповнення освіти для вчителів, які отримали педагогічну кваліфікацію раніше [9, с. 116]. Таким чином, 1978 рік став точкою відліку функціонування магістерських програм у сфері педагогічної освіти. 35-річна історія їх запровадження відбиває національні пошуки і тенденції розвитку фінської педагогічної освіти в нових умовах.

Проведений аналіз законодавчих і підзаконних актів та нормативно-правових документів (довідей, резолюцій, постанов тощо) дозволив нам виявити основні етапи в реформуванні й модернізації системи підготовки майбутніх вчителів у Фінляндії в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Перший етап. В основі першої хвилі реформ сфери педагогічної освіти в Фінляндії (70-і роки ХХ ст.) були науково обґрунтовані принципи реформування та кваліфіковані оцінки Комітету з Підготовки Вчителів (Teacher Training Committee) Міністерства освіти Фінляндії як експертного органу Державної Ради з підготовки соціально важливих реформацій і змін. Кожний із визначених принципів мав ключову ідею, а саме:

- «університезація» педагогічної освіти за рахунок перенесення підготовки вчителів початкової школи до університетів. Метою цих дій було підвищення академічного рівня педагогічної освіти, посилення взаємодії між освітою і дослідженнями, запровадження певних стандартів педагогічної підготовки вчителів середньої школи тощо;

- стандартизація педагогічної освіти з метою досягнення наступності та доповнюваності в програмах педагогічної освіти як майбутніх, так і працюючих вчителів. Довгостроковою ціллю стандартизації визначено координацію всієї сфери педагогічної освіти;

– нова оцінка місця педагогічних наук в підготовці вчителя, яка виявляється в підвищенні вимог до педагогічної підготовки вчителів (практикоорієнтоване навчання, наголос на методиках викладання, запровадження нових дисциплін, таких як педагогічна соціологія, психологія навчання та ін.); в інтеграції теоретичної і практичної підготовки вчителя з метою формування вчителя-дослідника; в інтеграції педагогічної і спеціальної (предметної) підготовки вчителя;

– збільшення спрямованості педагогічної освіти на вирішення соціальних проблем із метою підготовки вчителя, готового до реалізації активної громадської позиції і суспільних обов'язків;

– зростання кількісних та якісних показників цілісної системи педагогічної освіти, включаючи післядипломну освіту [15].

Ставши наскрізними в системі дій із реформування педагогічної освіти в країні, названі принципи відбивались у кожному документі (довіді) Комітету з Підготовки Вчителів (Teacher Training Committee) Міністерства освіти Фінляндії. Так, у Довіді 1975 р. зазначалося, що:

а) підготовка вчителів для загальноосвітніх і вищих середніх шкіл має бути академічною і здійснюватися в університеті;

б) педагогічна освіта має бути уніфікованою для різних категорій учителів;

в) базова професійна підготовка майбутніх учителів має надавати загальну і широку кваліфікацію всім учителям, і ця загальна основа може потім бути доповнена на рівні підвищення кваліфікації працюючих учителів тощо;

г) педагогічний блок має бути розроблений так, щоб учителі були педагогами в широкому сенсі цього слова і могли дбати про соціально-емоційне зростання учнів. Учителі повинні мати педагогічне, оптимістичне ставлення до своєї роботи, що ґрунтується на останніх досягненнях науки. Більшій інтегрованості потребують теоретичне й практичне навчання, а також предметні академічні та педагогічні знання; педагогічна освіта має включати вивчення соціальної та освітньої політики [10, с. 32].

Аналізуючи доповіді Комітету з Підготовки Вчителів з 1967-1975 рр., фінський дослідник Г. Сімола (H. Simola) виявив, що вперше в історії фінської педагогічної освіти говорилося про заміну моделі «вчитель – освічений майстер» на модель «вчитель – фахівець із науково-обґрунтованим підходом до своєї роботи». Якщо в Довіді Комітету 1969 року пропонувалося покласти відповідальність за підготовку вчителів на університети, то Довідь 1975 року містить рекомендацію щодо надання професійної підготовки вчителів наукового характеру та обґрунтованості за рахунок підняття її до рівня магістра. Нове покоління вчителів мало стати «дидактичними мислителями» й «дослідниками своєї роботи» [14].

Другий етап. 90-ті роки ХХ ст. увійшли в історію педагогічної освіти Фінляндії як етап зміни векторів розвитку освітньої політики, який можна виразити поняттями «досягнення досконалості», «реалізація прихованих ресурсів», «розвиток якості». На фоні вибуху (ad infinitum) змін в освітній практиці найбільш значимими в світлі освітньої політики були такі зміни:

– розвивається нове розуміння сутності, процесу й форм навчання та викладання. На зміну традиційному навчання приходять нові навчальні стратегії і методи. На перший план професійної підготовки вчителя в університеті виходить завдання навчити студента-майбутнього вчителя вчитися. Фінські вчені зазначають, що вміння вчитися вдосконалює мислення студента, його здатність обробляти інформацію, вирішувати проблеми, бачити зв'язки й аналізувати їхню сукупність. При цьому вміння вчитися передбачає також естетичне спостереження, етичне мислення і позитивне ставлення до навчання, що є дуже важливим для навчання впродовж життя;

– студенти отримують більше можливостей для індивідуальної траєкторії навчання в університетах (вибір програм, термінів, темпів навчання тощо). Запроваджена модульна система організації навчання дає можливість обирати ті чи інші модулі відповідно до запиту

студентів. Роботодавець починає цікавитися не тільки рівнем кваліфікації претендента на посаду, але й тим, що він бажає вивчити в майбутньому;

– змінюється роль вчителя. Підвищення відповідальності студентів за результати навчання та урізноманітнення форм навчання веде до розвитку нового педагогічного мислення вчителя та оволодіння новими методами викладання. Ключову роль в освітній реформі відіграє прагнення вчителів до професійного розвитку;

– в умовах децентралізації управління освітою розширюється коло повноважень і можливостей майбутніх і працюючих вчителів. Національні рекомендації щодо курикулуму вже не носять директивного характеру (що й як робити), а лише визначають загальні цілі та відповідальності (вчителів і учнів) за розвиток шкільної діяльності. Більш того, адміністративний персонал виконує роль інноваторів й експертів, які підтримують і стимулюють розвиток, оцінюють і відзначають результати роботи вчителів і учнів [15, с.12-14].

У 1990-х роках у Фінляндії продовжується реформування академічних ступенів практично зі всіх спеціальностей. Нова постанова в педагогічному секторі (1995 р.) принесла на факультети освіти такі ступені (levels of degrees): Бакалавр освіти (120 кредитів); Магістр освіти (160 кредитів); Доктор освіти (наступні 160 кредитів).

Для сприяння мобільності студентів на національному та міжнародному рівнях, запроваджується ступінь бакалавра обсягом 120 кредитів, який є новою справою для Фінляндії. Проте базовою кваліфікацією вчителя залишається ступінь магістра з написанням і захистом магістерської роботи.

Разом із тим планується запровадження «розширеної педагогічної кваліфікації», яка буде надавати право фахівцю працювати на різних рівнях освітньої системи: від початкового рівня до освіти дорослих. Необхідною умовою для цього стало запровадження нової структури курикулума, де для всіх педагогічних спеціальностей (вчитель початкової школи, вчитель-предметник, вчитель спеціальної освіти тощо) обов'язковим є педагогічний компонент (35 кредитів), включаючи навчальну практику.

Третій етап розвитку педагогічної освіти у Фінляндії розпочинається в 1999 р. у зв'язку з підписанням Болонської декларації і активної участі країни в Болонському процесі.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. став дійсно новою віхою у розвитку педагогічної освіти у Фінляндії, коли ключовими поняттями в сфері підготовки вчителів стають «дослідно-орієнтоване навчання» та «освіта, яка базується на дослідженні», а основною проблемою – надання педагогічній освіті дослідницького характеру [10, с. 33-34; 11, с. 3-5; 15].

Фінські дослідники (Г. Ніемі, А. Міккола, П. Кансанен, Р. Рінне, А. Тум, Л. Крокфорс, К. Мааранен) вважають, що дослідницько-базований підхід став основним принципом сучасного реформування системи професійної підготовки вчителів, яка здійснюється у восьми університетах країни (Гельсінський університет (University of Helsinki), Східнофінський університет (University of Eastern Finland), Ювяскюльський університет (University of Jyväskylä), Лапландський університет (University of Lapland), Університет Оулу (University of Oulu), Університет Тампере (University of Tampere), Університет Турку (University of Turku), Університет «Академія Або» (Åbo Akademi University) (на факультетах освіти, факультетах підготовки вчителів, у педагогічних школах при університетах (teacher training schools), де студенти проходять педагогічну практику тощо), а також в політехніках, які займаються професійною підготовкою педагогічних кадрів сфери професійно-технічної освіти [3-4; 6-7; 9; 16].

Важливо відзначити, що першим кроком на шляху сучасних реформ було досягнення консенсусу між представниками всіх названих інституцій щодо ключової ідеї: педагогічна освіта має озброювати майбутнього вчителя дослідницько-базованими знаннями, вміннями і методами розвитку викладання, співпраці в школі, взаємодії з батьками та іншими зацікавленими сторонами.

За орієнтири розвитку дослідницько-базованої педагогічної освіти у Фінляндії на початку ХХІ ст. було прийнято такі положення (фіни називають їх принципами):

– учителям необхідні ґрунтовні знання останніх досягнень науки з предмету, який вони викладають. Окрім цього, вони також мають володіти останніми досягненнями науки з методики викладання предмету. Міждисциплінарне дослідження з проблем предмету викладання і педагогіки формує основу для розвитку методів викладання, які можна адаптувати у відповідності до потреб учнів;

– педагогічна освіта має бути предметом вивчення і дослідження. Це дослідження має надавати інформацію про ефективність та якість педагогічної освіти, яка впроваджується по-різному й у різних культурних контекстах;

– метою є засвоєння майбутніми вчителями дослідницько-орієнтованого ставлення до своєї роботи. Це означає, що студенти навчаються аналітично й неупереджено (сприйнятливо) підходити до своєї роботи, роблять висновки на основі своїх спостережень та досвіду, систематично розвивають (удосконалюють) навчальне середовище [10, с. 40-41].

Ці положення отримали також поширення в загальноєвропейському освітньому просторі на етапі підготовки Загальних європейських принципів компетентностей і кваліфікацій вчителів [1]. У наступні роки за Фінляндією закріпилась місце лідера в науковій розробці даної тематики і впровадження її в практику педагогічної освіти в національному та європейському контекстах.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виокремити й охарактеризувати три основні етапи в реформуванні системи підготовки майбутніх вчителів Фінляндії у цей період, у ході яких розвинувся феномен дослідницько-базованої педагогічної освіти:

I етап (70-і роки ХХ ст.): «університетизація» педагогічної освіти, стандартизація педагогічної освіти, нова оцінка місця педагогічних наук у підготовці вчителя, збільшення спрямованості педагогічної освіти на вирішення соціальних проблем. Заміна моделі «вчитель – освічений майстер» на модель «вчитель – фахівець із науково-обґрунтованим підходом до своєї роботи».

II етап (90-ті роки ХХ ст.): розвивається нове розуміння сутності, процесу й форм навчання та викладання. На перший план професійної підготовки вчителя в університеті виходить завдання навчити студента-майбутнього вчителя вчитися. Студенти отримують більше можливостей для індивідуальної траєкторії навчання в університетах. Змінюється роль учителя. В умовах децентралізації управління освітою розширюється коло повноважень і можливостей майбутніх і працюючих вчителів.

III етап (розпочинається в 1999 р. у зв'язку з підписанням Болонської декларації): ключовими поняттями в сфері підготовки вчителів стають «дослідно-орієнтоване навчання» та «освіта, яка базується на дослідженні», а основною проблемою – надання педагогічній освіті дослідницького характеру.

Перспективами подальших досліджень є аналіз особливостей дослідницько-базованої педагогічної освіти та обґрунтування можливостей використання позитивного фінського досвіду в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications [Electronic resource] / European Commission. Directorate-General for Education and Culture. – Access mode: ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf.
2. Hansen S.-E. On central dimensions of teacher education – a Finnish perspective / Sven-Erik Hansen, Claes-Göran Wenestam // TNTEE Publications. – October 1999. – Vol. 2, N 1. – P. 117–125.
3. Kansanen P. Constructing a research-based program in teacher education / Pertti Kansanen // Competence oriented teacher training. Old research demands and new pathways / Fritz K. Oser, Frank Achtenhagen, & Ursula Renold (Eds.). – Rotterdam & Taipei : Sense Publishers, 2006. – P. 11–22.

4. Kansanen P. Research-based teacher education / Pertti Kansanen // *Teacher Education for Changing School* / Juhani Hytönen, Cveta Razdevšek-Pučko, & Geri Smyth (Eds.). – Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Education, 1999. – P. 135–141.
5. Kansanen P. Teacher Education in Finland: Current Models and New Developments / Pertti Kansanen // *Institutional approaches to teacher education within higher education in Europe: Current models and new developments* / Bob Moon, Lazar Vlasceanu and Leland Conley Barrows (Eds.). – Bucharest: Unesco – Cepes, 2003. – P. 85–108.
6. Kansanen P. The idea of research-based teacher education / Pertti Kansanen // *European added value in teacher education: the role of teachers as promoters of basic skills acquisition and facilitators of learning: ATEE's 7th Teacher Education Spring University, May 6-8, 2004* : Keynote speech / University of Tartu. – Estonia, 2004. – 10 p.
7. Krokfors L. Two-fold role of pedagogical practice in research-based teacher education / Leena Krokfors // *Education as a societal contributor. Reflections by Finnish educationalists* / R. Jakku-Sihvonen, & H. Niemi. (Eds.). – Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007. – P. 147–159.
8. Luukkainen O. National summary tables on the reforms of the training and conditions of service of teachers in lower secondary education – Finland / Olli Luukkainen and Eurydice Finland // *Key topics in education in Europe. Volume 3. The Teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Supplementary report. Reforms of the teaching profession: a historical survey (1975-2002). General lower secondary education. Country Reports.* – European Commission, Directorate-General for Education and Culture, 2002. – 5 p.
9. Mikkola A. Research-based teacher education in Finland / Armi Mikkola // *The First Ten Years after Bologna* / ed.: Otmar Gassner, Lucien Kerger, Michael Schratz. – București: Editura Universității din București, 2010. – P. 115–120.
10. Niemi H. Research-based Teacher Education / Hannele Niemi and Ritva Jakku-Sihvonen // *Research-based Teacher Education in Finland – Reflections by Finnish Teacher Educators* / Hannele Niemi and Ritva Jakku-Sihvonen (Eds). – Turku: Finnish Educational Research Association, 2006. – P. 31–50.
11. Niemi H. Teacher education in Finland: current trends and future scenarios / Hannele Niemi // *Teacher education policies in the European Union and quality of lifelong learning: International conference, May 22–23, 2000: A key note lecture* / European Union and Ministry of Education in Portugal. – Algarve, Portugal, 2000. – 19 p.
12. Olkinuora E. Forty Years of Research in Educational Psychology in Finland: A Selective Overview / Erkki Olkinuora, Erno Lehtinen // *Scandinavian Journal of Educational Research.* – September-December 1997. – Vol. 41, N 3/4. – P. 273–293.
13. Simola H. Decontextualizing Pedagogy: The Rise of Didactic Closure in Finnish Teacher Education / Hannu Simola, Osmo Kivinen, Risto Rinne // *The New Teacher and Changing Patterns of Power: Comparative Studies of Academic Discourses of Professionalization and Social-Political Contexts: Annual Meeting of the AERA, the symposium, April 8-12, 1996: Speeches / Conference Papers* / American Educational Research Association. – New York (NY), 1996. – 41 p.
14. Simola H. Decontextualizing Teacher's Knowledge: Finnish didactics and teacher education curricula during the 1980s and 1990s / Hannu Simola // *Scandinavian Journal of Educational Research.* – 1998. – Vol. 42, N 4. – P. 325–338.
15. *Teacher education in Finland: Present and future trends and challenges (Studia Paedagogica 11)* / Seppo Tella (ed.). – Helsinki, Vantaa: University of Helsinki, 1996. – 175 p.
16. Toom A. Exploring the essential characteristics of research-based teacher education from the viewpoint of teacher educators / Auli Toom, Leena Krokfors, Heikki Kynäslähti, Katariina Stenberg, Katriina Maaranen, Riitta Jyrhämä, Reijo Byman & Pertti Kansanen // *Teacher education in Europe: mapping the landscape of and looking to the future: TEPE 2nd Annual Conference, 21-23 February 2008: proceedings* / University of Ljubljana, Faculty of Education. – Slovenia, 2008. – P. 166–179.

17. University of Jyväskylä [Electronic resource] / Department of Education. History. – Access mode: <https://www.jyu.fi/edu/laitokset/kas/en/history>.

Базелюк Н. В.

Розвиток системи педагогічної освіти у Фінляндії в історичній перспективі

Розглянуто розвиток системи педагогічної освіти Фінляндії у напрямку Європейської інтеграції, висвітлено основні етапи в реформуванні й модернізації системи підготовки майбутніх вчителів у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Ключові слова: майбутній учитель, магістр, Фінляндія, вища педагогічна освіта, реформування, модернізація, Європейський простір вищої освіти, дослідницько-базована педагогічна освіта.

Базелюк Н. В.

Развитие системы педагогического образования в Финляндии в исторической перспективе

Рассмотрено развитие системы педагогического образования Финляндии в направлении европейской интеграции, освещены основные этапы в реформировании и модернизации системы подготовки будущих учителей в конце ХХ – начале ХХІ в.

Ключевые слова: будущий учитель, магистр, Финляндия, высшее педагогическое образование, реформирование, модернизация, Европейское пространство высшего образования, исследовательски-основанное педагогическое образование.

N. Bazelyuk

Development of Finland Teacher Education System in Historical Perspective

The development of teacher education in Finland for the European integration is reviewed. The author shined the main stages in reforming and modernizing the future teachers' preparation system by the end of the 20th – beginning of the 21st centuries.

Key words: future teacher, master, Finland, higher pedagogical education, reforming, modernization, European Higher Education Space, research-based teacher education.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2012 р.